

Donald Davidson i Uppsala

En gång om året anordnas vid Uppsala universitet en serie gästföreläsningar i filosofi, som går under benämningen "Hägerströmföreläsningarna". De första Hägerströmföreläsningarna hölls av Konrad Marc-Wogau 1971, och därefter har filosoferna i Uppsala fått tillfälle att höra G H von Wright, W V O Quine, Patrick Suppes, Peter Geach, Alonzo Church, David Lewis, Amartya Sen, och Erik Stenius. Årets föreläsare var Donald Davidson från University of Chicago, vars föreläsningsserie hade titeln "Toward a Unified Theory of Meaning and Action". (Föreläsningarna kommer inom kort att publiceras i bokform.)

Donald Davidson är internationellt känd för sina insatser inom främst två områden: språkfilosofi och handlingsteori. Davidsons språkfilosofi har stora likheter med Quines. Genom en serie mycket uppmärksammade artiklar har han starkt påverkat särskilt nutida engelsk språkfilosofi. ("Truth and Meaning", *Synthese*, 1967; "On Saying That", *Words and Objections*, utg av D Davidson och J Hintikka, 1969; "In Defense of Convention T", *Truth, Syntax, and Modality*, utg av H Leblanc, 1973; "Semantics for Natural Languages", *The Logic of Grammar*, utg av D Davidson och G Harman, 1975.)

Den filosofiska analysen av handlingsbegreppet har under de senaste åren fått ett stort uppsving, mycket tack vare Davidsons insatser. ("Actions, Reasons, and Causes", *Journal of Philosophy*, 1963; "The Logical Form of Action Sentences", *The Logic of Decision and Action*, utg av N Rescher, 1967.)

I det följande skall vi försöka att redogöra för några huvudtankar i Davidsons Hägerströmföreläsningar.

1. Språklig mening

Om Du utstöter en serie läten, så har Du *sagt* någonting, endast om Dina läten har mening, språklig mening. *Vad* är det som de i så fall har? *Vad är* egentligen språklig mening? Att besvara dessa frågor är en av de viktigaste uppgifterna för språkfilosofien, kanske den allra viktigaste. Som alltid när det gäller fundamentala filosofiska frågor råder det delade meningar om hur frågorna skall besvaras. *En* huvudriktning bland dagens

meningsteoretiker tar sin utgångspunkt i Freges idé att meningen hos en språklig sats är bestämd av dess s k sanningsvillkor. Tag t ex den engelska satsen "The earth is round". Om denna sats är sann, så är ju jorden rund; och omvänt: om jorden är rund, så är satsen sann. Om vi alltså påstår följande:

Satsen "the earth is round" är sann, om och endast om jorden är rund,

så har vi angivit sanningsvillkoret för denna sats. Vi förstår meningen hos en språklig sats, hävdar dessa filosofer, först när vi förstår vad som måste vara fallet om satsen är sann, dvs först när vi känner till dess sanningsvillkor. Till de filosofer som omfattar denna ståndpunkt hör den unge Wittgenstein, Noam Chomsky och – Donald Davidson.

Företrädare för en annan språkfilosofisk huvudriktning betonar det faktum att mänskligt språk är medel för kommunikation. Visst har språkliga uttryck den mening de har p g a språkliga regler och konventioner. Men konventioner och regler för vilket ändamål? Jo, för det att avsändaren skall kunna uttrycka vissa komplexa avsikter som har att göra med övertygelser och preferenser hos honom själv och mottagaren. De språkliga konventionerna kan i sista hand förstås endast i termer av sådana avsändaravsikter. Till företrädarna för denna riktning hör filosofer som den senare Wittgenstein, J L Austin och H P Grice.

Davidson hör som sagt till den förra huvudriktningen inom meningsteorien. Visserligen är det riktigt, menar han, att vi inte kan förstå vad avsändaren menar, om vi saknar föreställning om hans övertygelser och preferenser. Men det omvända gäller också: Vi kan inte bestämma vad en person tror och vill, om vi inte förstår vad han menar med vad han säger. Alla dessa tre komponenter: övertygelser, preferenser, språklig mening, är intimt förknippade med varandra. Detta betyder, att när vi försöker tolka (rekonstruera) en persons mentala liv, så måste vår tolkningsteori vara "radikal" – den måste möjliggöra en samtidig rekonstruktion av alla tre komponenterna; ingen kan förutsättas som given på förhand. (Davidson kallar detta för en teori om "radical interpretation". Han uppfattar den som en utveckling av Quines teori om "radical translation". (Med "radical translation" menas ett försök att tolka en annan persons språk, där den enda tillgängliga informationen är uppgifter om under vilka yttre stimuli personen ifråga accepterar respektive förkastar olika satser i det undersökta språket. Quine argumenterar för att, givet en sådan information, kan vi aldrig nå en entydig tolkning; flera inbördes oförenliga tolkningar är alla förenliga med vår information. Men samtidigt hävdar han – på behavioristiska grunder – att vi aldrig har någon rikare information som utgångspunkt när vi försöker förstå vad andra människor säger. Observera

att detta resonemang är tillämpligt även på en situation där den tolkade personen har "samma" modersmål som uttolkaren.)

Det bör noteras att Davidson uppfattar språklig mening som relativiserad till olika språkavvändare; meningen hos ett yttrande är det som talaren avser att uttrycka. Detta betyder att inte bara övertygelse och preferens utan också mening hör till vad man kallar propositionella attityder, dvs attityder inriktade på ett visst sakförhållande, en proposition.

2. Språk och tänkande

Men är det verkligen sant att en persons övertygelser och preferenser är otillgängliga för oss så länge vi inte förstår vad han säger? Visst saknar djur språk, men nog kan vi väl ha grundade hypoteser om vad de tänker. Detta är dock någonting som Davidson förnekar. Djur tänker inte alls, menar han. Betrakta följande exempel: Din katt Felix, som jagas av en ilsken hund, lyckas sätta sig i säkerhet i ett träd. Hunden gör några fruktlösa försök att klättra upp, och sätter sig sedan med blicken spänt riktad mot trädkronan. Visst *tror* väl hunden att Felix har klättrat upp i trädet? Nej, menar Davidson. Hunden uppvisar ett komplext beteende, men några tankar har han inte. Vilken bestämd tro skulle vi kunna tillskriva honom i det aktuella fallet? – "Felix har klättrat upp i trädet"? – Men hunden vet ju inte att Felix heter "Felix", och han saknar begreppet träd. – "Det där klättrade upp i det här"? – Användningen av indexikala termer som "det här" och "det där" kan kanske bara förstås genom referens till ett jag, men förfogar hunden verkligen över ett jagbegrepp?

Enligt Davidson är språkinnehav ett nödvändigt villkor för tänkande. Han argumenterade för denna tes i två steg. För det första ville han visa att en språklös varelse måste sakna begrepp om vad tanke är för något. Detta har att göra med att begreppet om en tanke hänger samman med sanningsbegreppet: att tro är att hålla för sant. Och sanning, om den skall vara objektiv, måste i första hand vara en egenskap hos något objektivt, något givet för envar; sanning är alltså inte primärt en egenskap hos tankar utan hos deras intersubjektiva uttryck, språket.

I det andra steget argumenterade Davidson för att tänkande förutsätter att man har begreppet tanke. Skälet är, att den som tänker ibland måste råka ut för att hans uppfattningar kommer i konflikt med verkligheten. Detta innebär att en tänkande varelse måste ha en förmåga att ifrågasätta sina övertygelser. Men ett sådant ifrågasättande förutsätter att man förfogar över begreppet övertygelse (tanke).

För att sammanfatta: tänkande förutsätter begreppet om en tanke, och detta begrepp förutsätter språkinnehav.

3. Radikal tolkning

Låt oss nu återvända till Dvidsons huvudproblem: hur skall man kunna konstruera en "radikal" teori som tolkar talarens yttranden och samtidigt rekonstruerar hans övertygelser och preferenser? Ett liknande men mindre komplicerat problem behandlades redan under tjugotalet av den engelske matematikern och filosofen F P Ramsey, och det har senare diskuterats av beslutsteoretiker och ekonomer. Ramseys problem kan formuleras på följande sätt. Antag att vi vill veta hur en viss person, P, värderar olika saker och ting och också vilka sannolikheter han tillskriver olika tillstånd; med andra ord, vi vill bestämma P's preferenser och övertygelser. Hur skall vi gå tillväga? Låt oss ta hans preferenser först.

För att fastställa hur P rangordnar ett antal objekt eller tillstånd, säg x , y och z , räcker det ofta att fråga honom. Antag t ex att P säger sig föredra x framför y och y framför z . Hur skall vi fastställa den relativa styrkan i dessa hans preferenser? Ett sätt att göra detta är att först erbjuda honom ett val mellan att få y med säkerhet eller att få spela på ett lotteri, där han har lika stor chans att få x som att få z . Antag nu att han föredrar lotteriet. Av detta följer att P starkare föredrar x framför y än han föredrar y framför z – åtminstone om vi kan förutsätta att den s k hypotesen om maximering av förväntat värde (nytta) är riktig. Denna hypotes säger att värdet av ett lotteri med ett visst antal möjliga utfall är lika med summan av utfallens värden multiplicerade med sannolikheterna för utfallen ifråga. Genom att anta att denna hypotes korrekt återspeglar samspelet mellan P's värderingar och hans sannolikhetsbedömningar och genom att variera sannolikhetsproportionen mellan x och z kan vi till slut fastställa den exakta styrkan i P's preferenser för x över y och för y över z .

Då vi fastställer P's övertygelser, dvs de sannolikheter han tillskriver olika tillstånd, förfar vi på ett liknande sätt. Antag t ex att vi vill fastställa vilken sannolikhet P tillskriver ett visst tillstånd t . Vi vet redan att han föredrar x framför z . Nu erbjuder vi honom ett val mellan två lotterier som bägge har x och z som de enda möjliga utfallen. Det första lotteriet ger P, enligt hans egen åsikt, lika stor chans att få x som att få z . (Vi använder t ex en roulett och övertygar P att han får x om rött kommer upp och z om svart kommer upp. Vi måste också övertyga P om att rouletten är välbalanserad.) Det andra lotteriet gör utfallet beroende av tillståndet t ; P får x om t inträffar, annars får han z .

Antag nu att det visar sig att P föredrar det första lotteriet framför det andra. Det måste innebära att han anser att han har större chans att få det bättre utfallet, x , på det första än på det andra lotteriet. Och detta innebär i sin tur att hans subjektiva sannolikhet för t är mindre än 0,5. Vi varierar nu det första lotteriet så, att chansen att få x minskar och chansen att få z därmed ökar, och erbjuder P val mellan de nya lotterierna och det andra

lotteriet, som hålls konstant. Till slut når vi en punkt där P är indifferent mellan det första och det andra lotteriet. Den sannolikhetstilldelning som x har i den slutgiltiga varianten av det första lotteriet uttrycker P's sannolikhet för t. (Observera att den skisserade metoden förutsätter att vi känner till P's subjektiva sannolikheter för x i de olika varianterna av det första lotteriet. Denna begränsning kan emellertid till stor del undvikas i en mera sofistikerad version av samma metod. Där räcker det att vi hittar något lotteriform, t ex ett myntkast, vars utfall, krona och klave, uppfattas av subjektet som lika sannolika. Ramsey har visat att inga andra subjektiva sannolikheter behöver förutsättas i förväg).

För att summera: Givet att vi vet hur en person rangordnar olika lotterier och givet att han satisfierar hypotesen om maximering av förväntat värde, så kan vi bestämma både hans subjektiva sannolikheter och den inbördes styrkan i hans preferenser.

Men måste vi utgå från lotterier? Richard Jeffrey visade (i *The Logic of Decision*, 1965) att man i stället kan utgå från propositioner, dvs från data av typen: "P föredrar att propositionen X är sann framför att propositionen Y är sann". (Observera att mot varje lotteri svarar en proposition som beskriver lotteriet ifråga.)

Davidson går i sin teori ett steg längre. Han ersätter propositioner med ointerpreterade satser. De data han utgår ifrån har formen: "Under de och de omständigheterna föredrar P att satsen S_1 är sann framför att satsen S_2 är sann". Enligt Davidson räcker information av detta slag för att fastställa P's övertygelser och preferenser och dessutom för att fastställa vad P menar med de olika satserna. Om detta vore riktigt så hade vi här fått fatt i den sökta "radikala" teorien – en teori som ger oss tillgång till såväl övertygelse och preferens som till språklig mening – utan att i nämnvärd grad förutsätta någon av dessa tre. (Visserligen ingår här i utgångsdata viss information om personens preferenser, men denna information är relativt mager; de flesta och viktigaste preferenserna – och framför allt deras inbördes styrka – är något som inte är på förhand givet.)

Tyvärr beskrev Davidson inte i detalj hur hans projekt skall kunna genomföras, och det är inte lätt att se att det är genomförbart. Davidson pekade själv på ett olöst problem som uppstår i samband med övergången från Jeffreys metod till hans egen: man kan inte starta med ointerpreterade satser i stället för med propositioner, om man saknar all information om satsernas mening; man måste ha någon oberoende metod för att identifiera de termer i P's vokabulär som står för satslogiska konnektiver ("icke", "och", "eller", etc.). En sådan metod har Davidson ännu inte lyckats finna.

4. Den oundvikliga välvilligheten

De som är förtrogna med Davidsons semantik känner till den viktiga roll som den s k välvillighetsprincipen (Principle of Charity) spelar i denna. Principen uttrycker ett visst krav på en tolkningsteori: vi skall tolka en persons yttranden på ett sådant sätt att hans övertygelser, givet denna vår tolkning, i största möjliga mån framstår som sanna; med andra ord, tolkningen skall maximera överensstämmelsen mellans hans övertygelser och våra. I sina föreläsningar förklarade Davidson att principen inte alls är ett utslag av någon välvilja från uttolkarens sida. I stället utgör den en nödvändig förutsättning för att det Davidsonska programmet för en "radikal" tolkning skall vara genomförbart. Därför vill han nu hellre kalla den för principen om den oundvikliga välvilligheten (Principle of Unavoidable Charity) eller för principen om den rationella anpassningen (Principle of Rational Accommodation).

Denna oundvikliga tilltro till subjektet visade sig också spela en central roll i Davidsons diskussion av ett klassiskt filosofiskt problem: hur skall vi förklara det välkända faktum att subjektets egna påståenden om vad han menar med det vad han säger, i allmänhet betraktas som speciellt tillförlitliga? Måste vi som förklaring anta att subjektet har en unik förmåga till introspektion? Davidson menade att man kan undvika ett sådant antagande, om man i stället relaterar subjektets speciella auktoritet på denna punkt till vissa oundvikliga drag hos tolkningsprocessen. Enligt Davidsons "radikala" tolkningsteori kan man nämligen fastställa mening- en hos en persons yttranden bara via personens övertygelser om vad han menar med dessa yttranden. Vore de relevanta övertygelserna oriktiga, så skulle vår tolkning leda oss på avvägar. Vi har alltså inte något annat val att anta att det är talaren själv som bäst vet vad han menar.